

KUTADGU BİLİĞ'DE “yori-” FİİLİ ÜZERİNE

Ahmet DEMİRTAŞ*

ÖZET

Bir metindeki kelimeler temel anlamı dışında farklı yan anlamlar ile de kullanılabilir. Bir metni doğru anlamak ve anlamlandırmak, metinde kullanılan kelimelerin bu farklı anlamlarını, bağlam anlamlarını bilmekle mümkündür. Kutadgu Bilig’de bulunan “yori-” fiili de, temel anlamı olan “yürümek” dışında başka anlamlarla da kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerinden olan Kutadgu Bilig, Türk kültür tarihinin, Türk dili ve edebiyatının önemini hiç kaybetmeyen bir eserdir. Bu çalışmada, Kutadgu Bilig İndeks’inde yer alan “yori-” fiilinin bağlam anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Metinde 253 yerde geçen “yori-” fiilinin, 234 yerde tek kelime hâlinde, 19 yerde ise birleşik fiil görünümünde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kutadgu Bilig İndeks’inde bulunan “yori-” fiili, “yürümek, varmak” karşılığı ile gösterilmiştir. Ancak “yori-” fiili metinde, sadece “yürümek, varmak” anlamında kullanılmamıştır. Metinde “yori-” fiilinin “yürümek” anlamı yanında, “yaşamak”, “hareket etmek”, “gezip dolaşmak”, “gitmek”, “uğraşmak”, “devam etmek”, “vakit geçirmek”, “anılmak”, “düşünmek”, “geçinmek”, “değer verilmek”, “yazmak” gibi anlamlarda kullanıldığı da görülmüştür. Ayrıca Türkiye Türkçesinde de örnekleri görülen, emir kipinin 2. teklik şahsıyla çekimlenmiş biçimde, bir isteklendirme ve çabukluk belirtme amacıyla, “haydi” kelimesinin kullanımına benzer şekilde bir edat gibi kullanımı da söz konusudur.

Metinde “yori-” fiilinin, yolça yori- “davranmak”, izçe yori- “davranmak”, savı yori- “nüfuzu artmak”, yağuk yori- “yaklaşmak”, umınçka yori- “beklenti içinde olmak” şeklinde bir isimle birlikte ve buza yori- “bozmak”, kezip yori- “gezip durmak”, yaka yori- “yaklaşmak”, ayıgılap yori- “kötüleyip durmak”, şeklinde bir fiile birlikte birleşik fiil görünümünde kullanılanları da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, “yori-” fiili, bağlam anlamı, Karahanlı Türkçesi.

ON THE VERB OF “yori-” IN KUTADGU BILIG

ABSTRACT

The basic meaning of the words in a text can also be used with different connotations apart from their basic meanings. It can be possible to understand and to make sense of a text by knowing these different meanings of the words used in the text and the context. The

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, ahmet_demirta@yahoo.com.

“yori-” verb, which means “to walk” basically is also used in other meanings in Kutadgu Bilig. As one of the works of Karahanlı Turkish era, The Kutadgu Bilig is a work of Turkish cultural history, Turkish language and literature that has never lost its importance. In this study, the context meanings of the “yori-” verb found in Kutadgu Bilig’s index were tried to determined. It was found that the “yori-” verb placed in 253 times in the text. Out of these, it was placed 234 times as one word and 19 times as the compound verb form.

The verb “yori-” is shown with the meanings of “to walk” and “to arrive” in Kutadgu Bilig’s index. However, the “yori-” verb in the text was used not only to mean “to walk” and “to arrive” but also “to live”, “to move”, “to walk around”, “to go”, “to deal with”, “to continue”, “to spend time”, “to be mentioned”, “to think”, “to get along”, “to be valued” and “to write.” In addition, as it is seen in the examples of modern Turkish, it was used like a preposition to mean “to come on” in order to specify a motivation and quickness in the form of the imperative conjugated with the second person singular.

It was also determined in the text that the “yori-” verb was used like yolça yori- “to behave”, izçe yori- “to behave”, saḡı yori- “to increase the influence”, yaġuk yori- “to approach” and umınçka yori- “to be in expectation” with a noun and buza yori- “to ruin”, kezip yori- “to walk around”, yaka yori- “to approach” and ayıġlap yori- “to decry” with a compound verb.

Key Words: Kutadgu Bilig, the “yori-” verb, context meaning, Karahanlı Turkish.

1. Giriş

Dili ve içerdiği konusu sebebiyle Türkistan edebî Türkçesi üzerinde uzun zaman etkili olan Kutadgu Bilig, 11. yüzyılın önemli bir edebî ürünü ve Türk edebiyatında çığır açan eserlerden biridir. Kutadgu Bilig, üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin, Türk medeniyetinin, Türk kültür tarihinin, Türk dili ve edebiyatının çok önemli eserlerinden biri olmaya devam edecektir. Çeşitli yönleriyle Kutadgu Bilig üzerine bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar,¹ Türklük Bilgisi alanında önemli mesafeler katedilmesini sağlamıştır. Bu alanın öncülerinden biri de, Kutadgu Bilig’in metnini ve Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimini yayımlayan Reşit Rahmeti Arat’tır. Yayımlandıktan sonra çeşitli açılardan eleştirilen² İndeks ise, Arat’ın ölümünden sonra Kemal Eraslan, Nuri Yüce ve Osman Fikri Sertkaya tarafından onun hazırladığı fişlerin kontrolü yapılarak yayımlanmıştır.

Kutadgu Bilig İndeks’inde sadece “yürümek, varmak” karşılığı ile gösterilen “yori-” fiilinin metinde, “yürümek” anlamı yanında, “yaşamak”, “hareket etmek”, “gezip dolaşmak”, “gitmek”, “konuşulmak”, “uğraşmak”, “devam etmek”, “vakit geçirmek”, “anılmak”, “söylemek”, “düşünmek”, “geçinmek”, “değer verilmek”, “yazmak” gibi anlamlarda da kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar arasında bazen belirli bir anlam farklılığı, bazen de sadece nüanslar bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde de bazı örneklerini gördüğümüz bu tür kullanımlar yanında “yori-” fiilinin, bazen anlamını kaybederek, yine Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, isteklendirme

¹ bk. (Kaymaz: 2009)

² bk. (Tezcan: 1981)

ve çabukluk belirtme amacıyla kullanılan “haydi” kelimesinin kullanımına benzer şekildeki kullanımları da tespit edilmiştir.

Metinde “yori-” fiilinin, yolça yori- “davranmak”, yoluḡ yori- “davranmak”, izçe yori- “davranmak”, yoluḡ yori- “çalışmak”, saḡi yori- “nüfuzu artmak”, yaḡuḡ yori- “yaklaşmak”, umınçka yori- “beklenti içinde olmak” şeklinde bir isimle birlikte ve buza yori- “bozmak”, keze yori- “gezedurmak”, kezip yori- “gezip durmak”, yaka yori- “yaklaşmak”, ayıḡlap yori- “kötüleyip durmak”, aḡnıp yori- “avunup durmak” şeklinde bir fiille birlikte birleşik fiil görünümünde kullanılanları da tespit edilmiştir. Bu tespit yapılırken, beyitler arasında bulunan anlam ilişkileri ve anlam bütünlüğü de göz ardı edilmemiştir. Kutadgu Bilig’deki “yori-” fiilinin “yürümek” asıl anlamı yanında, farklı yan anlamlarla kullanıldığına Clauson³ ve Tezcan⁴ tarafından da dikkat çekildiğini burada belirtmek gerekir.

Yeni ve tek bir anlam ifade etmek üzere, asıl anlamlarından az ya da çok farklı olan, bazen bir tarafı isim bir tarafı fiil ve bazen iki tarafı da fiil olan birleşik fiiller, tek bir kavramı karşılamak için oluşturulurlar. “Hastalanmak” kavramını ifade eden “hasta olmak” birleşik fiili bu tür bir örnektir. Ancak, her birleşik fiilin türemiş fiillerden anlamca bir muadili yoktur (Ercilasun, 1984: 48). Türkiye Türkçesinde yakın yürü-, metinde ise yaḡuḡ yori- “yaklaşmak” biçiminde kullanılan ve Türkiye Türkçesinde sözü yürü-, metinde ise saḡi yori- “nüfuzu artmak” biçiminde kullanılan örnekler, bu tür örneklerdir. Türkiye Türkçesiyle kıyaslanamayacak çoklukta ve sıklıkta Kutadgu Bilig’de kullanılan, bir tarafı isim bir tarafı fiil olan ve çoğu mecazlı bir ifade taşıyan birleşik fiiller, Kutadgu Bilig’in kelime kadrosunda çok zengin bir yer tutar. Bu aynı zamanda Kutadgu Bilig’in önemli bir üslup özelliğidir (Ercilasun, 1984: 52).

Metinde, buza yori- “bozmak” ve keze yori- “gezedurmak” gibi, iki tarafı da fiil olan örnekler de bulunmaktadır. İki tarafı da fiil olan birleşik fiiller Kutadgu Bilig’de sık ve çeşitli değildir. Bunun sebebi, ünlü zarf-fiil eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin müstakil hüviyetlerini henüz muhafaza etmeleridir. Ünlü zarf-fiil şekilleri cümlede genellikle zarf görevindedir (Ercilasun, 1984: 83).

Değişik sebeplere ve çeşitli anlam olaylarına bağlı olarak sözcükler, zaman içerisinde yeni kullanımlarla yeni kavramları anlatır duruma gelerek yan anlamlar kazanabilmektedir. Yan anlamlar, temel anlamdan az veya çok farklılık gösterirler. Temel anlamı yanında yan anlamlar da taşıyan ve çokanlamlılık özelliği gösteren her sözcük, birlikte bulunduğu öbür kelimelerle bir bütün oluşturur ve oluşturduğu bu bütün içerisinde anlamını aydınlatan bağlama göre değer kazanır (Aksan, 1999: 75). Kelimelerin bağlam anlamlarını tespit etmek, metni en doğru şekliyle anlamayı ve anlamlandırmayı sağlar. Bir edebî metinde kastedilen anlama ulaşmak zordur. Bu metin, Kutadgu Bilig gibi yüzyıllar ötesinden seslenen Türklüğün muhteşem eserlerinden biri ise, bu daha da zordur.

Yapılan bu çalışmada, Kutadgu Bilig İndeks’inde bulunan “yori-” fiilinin bağlam anlamları üzerinde durulmuştur. Metinde 253 yerde geçen “yori-” fiilinin, 234 yerde tek kelime hâlinde, 19 yerde ise birleşik fiil görünümünde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma sırasında, hemen yanında ve numaralarıyla birlikte verilen beyitler “Kutadgu Bilig I (Metin)”den (Arat: 2007) alınmıştır. Beyitler Türkiye Türkçesine aktarılırken “Kutadgu Bilig II (Çeviri)” (Arat: 1994) dikkate alınmış ama, buna bağlı kalınmamıştır. Asıl amaç metni ve bu beyitleri Türkiye Türkçesine aktarmak değil, metinde geçen ve “Kutadgu Bilig III İndeks”te (Arat: 1979) yer alan “yori-” fiilinin bağlam anlamlarını ortaya koymaya çalışmaktır. Buna çalışılırken, sadece “yori-” fiilinin içinde

³ bk. (Clauson, 1972: 957)

⁴ bk. (Tezcan: 1981: 76)

geçtiği beyit değil, diğer beyitler de dikkate alınmış, beyitler arasındaki anlam ilişkileri de göz önünde bulundurulmuştur. İçinde “yori-” fiilinin geçtiği beyitler Türkiye Türkçesine aktarılırken, mümkün olduğu kadar kelime anlamlarına bağlı kalınmaya çalışılmış, metnin edebî özelliğinin kaybedilmemesine de dikkat edilmiştir.

2. Kutadgu Bilig’de “yori-” Fiilinin Karşılıdığı Anlamlar

2.1. “yori-” Fiilinin Tek Başına Kullanımları

2.1.1. Yaşamak

Metinde her ne kadar *yaşamak* anlamı esas olarak “tiril-” fiili ile sağlanmışsa da, 46 yerde “yori-” fiili, *yaşamak*, ömür sürmek anlamını karşılayacak şekilde kullanılmıştır:

Bu türlüğ fazāyil ukuşlar bile / āraste ol ermiş **yorımış** küle (B55)
(Bu türlü faziletler ve anlayışlar ile bezenmiş, mutlu bir şekilde **yaşamış**.)

Negü tir eşitgil kişi edgüsi / **yorıp** tın tokıḡlı āhır ölgüsi (233)
(İnsanların iyisi ne der, dinle; **yaşayıp** nefes alan, sonunda ölecektir.)

Ajunda ne yanglıḡeren toḡdı kör / bir ança **yorıdı** yana öldi kör (234)
(Bak, dünyada ne gibi erler doğdu; bak, bir müddet **yaşadı**, yine öldü.)

Yaşı kāsḡa isiz ökünçün kārır / uzun yaşlıḡedḡü ökünçsüz **yorır** (348)
(Ömrü kısa olan kötü, pişmanlıkla yaşlanır; uzun ömürlü olan iyi, pişman olmadan **yaşar**.)

Sevinçin **yorıḡlı** ay edḡü yigit / sözümni yaḡa kılma könglün eşit (359)
(Sevinçle **yaşayan** ey iyi yiḡit; sözümü heder etme, gönlünle dinle.)

Ajunkā badı kör tükel kūt kūrı / kōzı birle kātıp **yorıdı** böri (461)
(Bak, dünyaya tam bir kut kuşağı bağladı; kuzu ile kurt birbirine katılıp **yaşadı**.)

Kamuḡtülüg erdem tükel öğrenip / **yorır** erdi erdem eligke alıp (465)
(Her türlü erdemini tamamını öğrenip, erdemi eline alıp **yaşardı**.)

Bir edḡü bolur kör anadın toḡup / **yorır** ol köni çın kör edḡü bolup (873)
(Bak, biri anadan doğma iyi olur; gerçekten iyi olup doğru **yaşar**.)

Kutuldı buḡun kitti emgekleri / kuzı birle kātıp **yorıdı** böri (1040)
(Halk kurtuldu, zahmetleri ortadan kalktı; kuzu ile kurt birbirine katılıp **yaşadı**.)

Ne yakşı neng erdi bu beglik işi / ölüm tutmaz erse **yorısa** kişi (1078)
(Ne güzel şey idi bu beylik işi; ölüm tutmasa, **yaşasa** insan.)

Ne körklüg kün erdi yigitlik küni / kārılıḡyoḡerse **yorısa** köni (1079)
(Ne güzel günler idi gençlik günleri; yaşlılık olmasa, insan hiç değişmeden **yaşasa**.)

Tözü tın tokırka ölüm bir kapuḡ/ kirür bu kapuḡka **yorıḡlı** kamuḡ (1134)
(Nefes alan herkes için ölüm bir kapıdır; bütün **yaşayanlar** bu kapıdan geçer.)

Turkish Studies

Kezigçe kelir bu ölümünüg kır / ölümke özünüg çin anuklap **yori** (1476)
(Bu ölümün sırası nöbetle gelir; ölüme kendini gerçekten hazır bulundurarak **yaşa**.)

İsizke yağuma yırak tur teze / **yori** edgölük kıl yorık yol tüze (1508)
(Kötüye yaklaşma, ondan kaçarak uzaklaş; iyilik yap, tavır ve davranışını düzelterek **yaşa**.)

Sözüngni küdezgil selamet **yori** / özüngni küdezgil esenin kârı (1509)
(Sözünü gözet, selamet içinde **yaşa**; kendini gözet, esenlikle yaşlan.)

Ata pendî tuttu **yorı** köni / kütü künde arttı yarudı küni (1566)
(Baba öğüdünü tuttu, doğru **yaşadı**; kutu her gün arttı, günü aydınlandı.)

Negü teg keçer bu keçigli küning / könimü **yorır** sen ya egri yolung (1583)
(Bu geçen günlerin nasıl geçiyor; doğru mu **yaşıyorsun**, eğri yolda mısın?)

Büte boldı ilig yüzün körmedim / sakınç kädü birle **yorıp** külmedim (1587)
(Çok oldu, hükümdarın yüzünü görmedim; endişe ve kaygı ile **yaşadım**, gülmedim.)

Negü tir eşitgil ukuşluğ amul / **yoriglı** tınığlı küdezcisi ol (1741)
(**Yaşayan** ve nefes alanları gözetken, anlayışlı ve sakin insan ne der dinle.)

Ağır yük yüdüp bu özünüg yalnguzun / yalng aç **yorır** sen ne yunçığı özün (3328)
(Tek başına ağır yük yüklenip çıplak ve aç **yaşıyorsun**, ne kadar takatsizsin.)

Yori yalnguz işsiz ay yalnguk uzı / tütü kıldı yalnguz tili kör sözi (3361)
(Ey insan ustası, tek başına ve arkadaşsız **yaşa**; bak, papağan konuşmayı ve söz söylemeyi tek başına öğrendi.)

Bu yalnguz **yoriglı** kişi kīvçakı / kişiye tusulmaz bolur ay akı (3407)
(Ey cömert, bu tek başına **yaşayan** yabancı kişinin insanlara faydası olmaz.)

Bu ol erlik anın eren yük yüdüp / **yorır** sâbrı birle ölümüg küdüp (3436)
(Erlük budur, bunun için erler yük yüklenip sabırla ölümü bekleyip **yaşarlar**.)

Bayat âdlinge tutçı kōrkü **yori** / umun fazlınga tutçı tegnü yori (3668)
(Tanrı adaleti için her zaman korku içinde **yaşa**; fazlı için her zaman ümit ederek yaşa.)

Bayat âdlinge tutçı kōrkü yori / umun fazlınga tutçı tegnü **yori** (3668)
(Tanrı adaleti için her zaman korku içinde yaşa; fazlı için her zaman ümit ederek **yaşa**.)

Yoriglı bu yalnguk bu arzu öze / yorırlar tileyü ajunuğ keze (3735)
(Bu arzu üzerine **yaşayan** bu insanlar, bu istekleri için dünyayı gezdururlar.)

Havakā bulun bolma köndür köngül / kişiye katılğil **yorigil** amul (3994)
(Nefsine esir olma, gönlünü doğrult; insanlara katıl sakin **yaşa**.)

Turkish Studies

Kamuḡnengni kördüm öz ügrün **yorır** / kişi yılki kuş kurt öz ügrin bilir (4196)
(Her şeyi gördüm, kendi topluluğuyla **yaşar**; insan, hayvan, kuş, kurt kendi topluluğunu bilir.)

İsizke katılma selamet **yorı** / kılınçing köni tut kevel teg küri (4549)
(Kötüye katılma, selamet içinde **yaşa**; işini doğru yap, yürekli bir küheylan gibi.)

Boḡuzuḡküdez tutçı ıgsız **yorı** / kılur ig kişining yüzini yişin (4675)
(Boğazını gözet, her zaman hasta olmadan **yaşa**; hastalık insanın yüzünü çökmüş gibi yapar.)

Kalı ol ajunlukıtilese mini / mini bardı saknıp **yorısu** köni (4853)
(Eğer beni dünyalık için dilerse; beni vardı kabul edip doğru **yaşasın**.)

Usanıp **yorıḡlı** ay arzu kulu / ölümke basıkma kelir alḡalı (5145)
(Ey gaflet içinde **yaşayan** arzu kulu; ölüm baskın yapmasın, seni almak için gelecektir.)

Erej eḡḡü kolsa yorı eḡḡü bol / öküş ni met içre **yorı** mengü bol (5237)
(Huzur ve iyilik istersen, haydi iyi ol; çok nimet içinde **yaşa**, ebedi ol.)

Ay boşlaḡ**yorıḡlı** budun öktemi / bayat aytıḡı bar anutḡıl emi (5275)
(Ey başıboş **yaşayan** halkın pervasız; var, Tanrı sorgusuna cevap hazırla.)

Köngülçe **yorıḡlı** ay teltük müne / ayıtḡay seningdin bayat bir küne (5276)
(Gönlünce **yaşayan** ey günahkâr kusurlu; Tanrı bir gün seni sorgulayacaktır.)

Bu dünya itiglig bu tirki sanı / **yorıḡlı** bu yalngukıneçe yir anı (5338)
(Hazırlanmış bu sofa gibi sanılan bu dünyayı, bu **yaşayan** insan ne kadar yer.)

Ayur men **yorıdım** usalın küle / tiriglik yaḡa boldı ḡaflet bile (5632)
(Söylüyorum, gafillikle gülererek **yaşadım**; gaflet içinde hayatım boşa geçti.)

Yidim içtim uḡteg **yorıdım** yaḡa / açıp suḡsatayın munı men iḡe (5704)
(Sığır gibi yedim, içtim, boş yere **yaşadım**; acıktırıp susatayım bunu ben hemen.)

Kişig satḡayu men **yorıdım** öküş / özüḡ satḡayın men ay erde küsüş (5709)
(Ben insanları inciterek çok **yaşadım**; ey insanların azizi, artık kendimi incitmeliyim.)

Közüng toḡdı könglüng yime amrulup / **yorur** sen ilig birle eḡḡü bolup (5760)
(Gözün doydu, gönlün de huzur içinde, hükümdarla birlikte iyi olup **yaşıyorsun**.)

Anunmuş turur bu ölüm tarmakı / usanıp **yorırda** iler karmakı (6116)
(Bu ölüm pençesi hazırlanmıştır; onun çengeli, gafletle **yaşarken** ilişir.)

Bu yanglıḡ**yorırlar** oḡunmuş kişi / uḡdemiş tururmız usayukıbaşı (6159)
(Uyanmış insanlar bu türlü **yaşarlar**; gafillerin başı olarak biz uyumuş kalmışız.)

Turkish Studies

Yime serdi kaç kün bu ögdülmiş / sakınç kad̄gu birle **yorıdı** tuşa (6275)
(Birkaç gün bu Ögdülmiş yine sabretti; endişe ve kaygı içinde **yaşadı**.)

Usanıp **yorıdım** aṽındım öküş / ölüm tuttu bardım kelir uş sanga (6319)
(Gaflet içinde **yaşadım**, çok avundum; Beni ölüm tuttu, gittim, bu sana da gelir.)

Mengilig turur kör mengi yok̄çığay / barın tap kılıp ol **yorır** köngli bay (6370)
(Bak, yiyeceği olmayan yoksul huzur içindedir; varlığını yeterli görüp gönlü zengin **yaşar**.)

Bilgisizke uçmak̄turur bu ajun / erej birle aṽnır **yorır** mungsuzun (6382)
(Bilgisize bu dünya cennettir; huzurla avunur **yaşar** sıkıntısız bir şekilde.)

2.1.2. YürümeK

Metinde 42 yerde “yori-” fiili, temel anlamı olan *yürümeK*, adım atmak, adım atarak ilerlemek anlamını karşılayacak biçimde kullanılmıştır:

Yorımaz ne yatmaz uğımaz oğuḡ/ ne mengzeg ne yangzağ̄kötürmez boğuḡ (17)
(**Yürümez** ve yatmaz, uyumaz, uyanık; ne benzeri ne örneği var, tasavvur edilemez.)

Uçuğlı **yorıglı** tınığlı neçe / tirilgü seningdin bulup bir içe (23)
(Uçan, **yürüyen**, nefes alan niceleri, senden bir rızık bularak **yaşar**.)

Kişenlig küremez kerekçe **yorır** / tuşağlığ̄yıramaz tilekçe barır (316)
(Bağlı olan kaçamaz, gerektiği kadar **yürür**; bukağılı olan uzaklaşamaz, istenildiği kadar gider.)

Eṽindin turup çıktı keldi berü / bir ança **yorıy**u bir ança turu (486)
(Kalkıp evinden çıktı, beri geldi; biraz **yürüyerek**, biraz durarak.)

Kapuğka tegip tüşti kirdi **yorıp** / körü aldı hacip kişisi kelip (520)
(Kapıya gelip indi, **yürüyüp** içeri girdi; hacibin adamı gelip karşıladı.)

Atın mindi keldi kapuğka tüşüp / **yorıp** utru hacip okıdı (576)
(Atına bindi, kapıya geldi, inip; hacip ona doğru **yürüyüp**, içeri davet etti.)

Sanga keldim oğrap uzun yol **yorıp** / tilekke bu kün tegdim arzum kanıp (591)
(Uğraşp uzun yol **yürüyüp** sana geldim; bugün arzuma kanıp dileğime ulaştım.)

Tapınmak̄ için keldim eṽdin turup / uzun yol **yorıdım** sanga yüz urup (599)
(Evden kalkıp, sana hizmet etmek için geldim; sana yönelip uzun yol **yürüdüm**.)

Inançsız turur küt vefasız yayığ̄/ **yorırda** uçar terk adağ̄ı tayığ̄ (670)
(Kuta inanılmaz, vefasız ve dönektir; **yürürken** çabucak uçar, ayağı kaygandır.)

Turkish Studies

Mening me özüm bu uzun yol **yorıp** / sanga keldi emgep hem artuk^ıarıp (837)
(Benim kendim de bu uzun yolu **yürüyüp** sana geldi, hem zahmet çekip yorularak.)

İniğli aġar ol aġıġlı iner / yaruġlı tunar ol **yorıġlı** tınar (1049)
(İnen yükselir, yükselen iner; parlayan söner, **yürüyen** durur.)

Okıġçı kelürke anunġu kerek / uzun yol **yorırka** itingü kerek (1473)
(Davetçinin gelmesine hazırlanmak gerek; uzun yol **yürümek** için hazırlık yapmak gerek.)

Yorıp kirdi ögdülmiş utru turup / iligke köründi sevinçlig bolup (1581)
(**Yürüyüp** girdi Ögdülmiş, huzura varıp; hükümdara sevinç içinde göründü.)

Turup çıktı akru kapuġka kelip / bir ança **yorıp** bardı evke tegip (1604)
(Kalkıp kapıya gelip yavaşça çıktı; biraz **yürüyüp** eve ulaştı.)

Yorıġlı uçuġlı kamuġnengni kör / tutar özke iş tuş özi tengni kör (2254)
(**Yürüyen**, uçan her şeyi gör; bak, her biri başka arkadaş tutar, kendine benzer dengini.)

Usal bolsa er kör **yorırda** ölür / usal bolmasa er tilekin bulur (2393)
(İnsan gafil olursa, **yürürken** ölür; gafil olmasa insan, dileğini bulur.)

Yaşıl kök sarıġal aġı ton keğip / aşıġu kötürse yaraşur **yorıp** (2916)
(Yeşil, mavi, sarı, kırmızı ipek elbise giyip **yürüyüp** yemek götürse uygun gelir.)

Yakın tegdi erse kadaşka barıp / atındın kodı tüştü tegdi **yorıp** (3290)
(Akrabasına gidip yakınlaşınca; atından indi, **yürüyüp** yaklaştı.)

Ada^ıbirdi iki **yorıġu** için / berü mangsa biri naru mang küçün (3659)
(**Yürümek** için iki ayak verdi; biri bir adım atsa beri tarafa, öbür yana da bir adım at, zorlukla da olsa.)

Yorıp tegmegü yirke barma yadaġ/ kalı bardıng erse öz emger küçün (3831)
(**Yürüyerek** ulaşamayacağın yere yaya gitme; eğer gidersen, zorlukla sıkıntı çekersin.)

İlel tip turup çıktı ögdülmiş / **yorıp** keldi evke ol edġü işe (3946)
(Başüstüne deyip kalkıp çıktı Ögdülmiş; **yürüyüp** geldi eve, o iyi iş için.)

Yorıp bardı akru tokıdı kapuġ/ kadaşı örü turdı kodtı tapuġ (3957)
(**Yürüyüp** vardı, yavaşça kapıyı çaldı; akrabası, ibadetini bırakıp ayağa kalktı.)

Özüng karşıka kirse baknu **yorı** / sini kim aġırlar aġırla anı (4110)
(Saraya girdiğin zaman etrafına bakınarak **yürü**; sana kim itibar ederse sen de ona itibar et.)

Kamuġtepreniġli tözü yir öngi / **yorıġlı** aşı ol uçuġlı mengi (4417)
(Bütün yaşayanların hepsi önündeki nasibini yer; **yürüyen** yemeğini uçan yemini.)

Turkish Studies

Kanı ol tayakı yılan bolğūçı / tengiz yarlıp ötrü **yorıp** keçgüçi (4715)
(Hani o asası yılan olan; deniz yarılınca karşıya **yürüyerek** geçen.)

Yorıyu turuğlı bu barkın kişi / uluğ yolda itmez bu ev bark işi (4727)
(**Yürürken** duraklayan bu yolcu kişi; bu büyük yolda ev bark işi yapmaz.)

Yakın tegdi erse aning üskinge / tüşüp bardı akru **yorıp** kapğingā (4971)
(Onun bulunduğu yere yaklaşıncı, inip yavaşca **yürüyüp** kapısına vardı.)

İkigü turup bardı ilig tapa / körü aldı ilig **yorıdı** kōpa (5035)
(İkisi kalkıp hükümdara doğru gittiler, hükümdar yerinden kalkarak **yürüdü**, onları karşıladı.)

Adağın **yorıg**lıkā emgek tegir / köngül birle mangsa ol emgek barır (5047)
(Yaya olarak **yürüyen** için zahmet vardır, gönlüyle adım atsa o zahmet gider.)

Uçuğlı **yorıg**lı su içre balık / kütulmaz seningdin aya sarp kılık (5366)
(Ey çetin huylu, uçan, **yürüyen** ve su içindeki balık kurtulamaz senden.)

Uçarığ uçurmaz sening kuşların / **yorıg**ı yoritmaz kör esring iting (5379)
(Senin kuşların uçanı uçurmaz; bak, kaplanın, köpeğin, **yürüyeni** yürütmez.)

Turup çıktı odğürmiş andın **yorıp** / uğu çıktı ilig uzatu barıp (5444)
(Odğürmiş kalkıp **yürüyüp** çıktı; hükümdar, uğurlamak için ona uyararak çıktı.)

Tüşüp kirdi karşı içinge **yorıp** / okıdı ilig bu köründi kirip (5454)
(İnip, sarayın içine doğru **yürüyerek** girdi; hükümdar davet etti, bu da huzura girdi.)

Yorıp kirdi ilig tapa yol kōlup / orun birdi ilig ağırlap körüp (5662)
(Hükümdarın huzuruna, izin isteyip **yürüyüp** girdi; hükümdar ona iltifat edip yer gösterdi.)

Evinge kelip tüşti kirdi **yorıp** / aş içgü yidi tındı ança serip (5823)
(Evine gelip indi, **yürüyerek** içeri girdi; yemeğini yedi, sabredip dinlendi.)

Tüşüp kirdi karşıka terkin **yorıp** / okıdı ilig kirdi könglin tirip (6225)
(İnip, çabucak **yürüyerek** saraya girdi; hükümdar davet etti, kendini toparlayıp huzura girdi.)

Sözün kesti ilig özi amrulup / **yorıp** çıktı ögdülmiş andın turup (6274)
(Hükümdar durup sözünü bitirdi, sonra ögdülmiş kalkıp **yürüyüp** çıktı.)

Turup bardı ilig taparu **yorıp** / okıdı ilig bu köründi kirip (6278)
(Kalkıp, hükümdarı görmek için **yürüyüp** gitti; hükümdar davet etti, bu da huzura girdi.)

Yakın tegdi tüşti **yorıp** bardı ol / kapuğka tegip ündedi kōldı yol (6285)
(Yaklaştığında indi, **yürüyerek** gitti; kapıya ulaşip seslendi, izin istedi.)

Turkish Studies

Yorıp keldi utru ayur ay k̄adaş / muyan birsü tengri köngül kılma baş (6287)
(Ona doğru **yürüyerek** geldi, ey kardeş, Tanrı sevabını versin, gönlün yaralanmasın, dedi.)

Toğuglı ölür ol ağırlı ilür / **yorı**ğlı tinur ol birigli alur (6313)
(Doğan ölür, yükselen iner; **yürüyen** durur, veren alır.)

Kelip tüşti kirdi evinge **yorıp** / yidi içti yattı bir ança serip (6421)
(Gelip indi, **yürüyüp** evine girdi; bir müddet sabredip, yedi, içti, yattı.)

2.1.3. Hareket Etmek

“yori-” fiili metinde 34 yerde, *hareket etmek*, belirli bir tavır ve davranış sergilemek anlamını ifade eder tarzda kullanılmıştır:

Bu yanglıḡbeg erdi bu bilgi öze / tirildi **yordı** kılınçın tüze (410)
(Bu böyle bir bey idi, bu bilgi üzerine davranışlarını düzelterek **hareket etti**, yaşadı.)

Arıḡbolsa özi **yorı**sa köni / munıng bağı mundağ̄bilingü munı (727)
(Kendisi temiz olsa, doğru **hareket etse**; bunun bağının böyle olduğu bilinmelidir.)

Kelir men barır men **yorır** men burun / ajunuğ̄kezer men manga yok̄orun (747)
(Gelirim, giderim, ileriye doğru **hareket ederim**; dünyayı gezerim, bana mekân yoktur.)

Sanga men ayayın yarağ̄sızlarıḡ/ yarağ̄sızka yakıma **yorı**ğil arıḡ(847)
(Sana ben yararsız olanları söyleyeyim; yararsız olana yaklaşma, temiz bir şekilde **hareket et.**)

Kapuğ̄da tirildi k̄alın aç böri / ay iliḡ köyuğ̄ked̄küdezip **yori** (1413)
(Kapıda kalabalık bir aç kurt sürüsü toplandı; ey hükümdar, koyunları iyi muhafaza ederek **hareket et.**)

Saray ol ajun kör bu k̄azḡanç yiri / negü bulsa munda naru id̄**yori** (1444)
(Bak, bu kazanç yeri olan dünya bir saraydır; burda ne bulursan, öbür tarafa ulaştıracak şekilde **hareket et.**)

Kişide kereki yarağ̄lısı ol / yrap hem tusulup **yorı**ğlısı ol (1619)
(Gerekli olan insan yararlı olandır; hem uygun bir şekilde yararlı olup **hareket edendir.**)

Kelir k̄ut kişike ağırlar anı / singer ol ağırlık̄**yorı**sa köni (1714)
(Kut insana gelir, ona itibar kazandırır; doğru **hareket ederse**, o itibar hazmedilir.)

Ay iliḡ körü bar kişiler küni / ne körklüḡ keçer ol **yorı**sa köni (1749)
(Ey hükümdar görüver, insanlar doğru **hareket ederlerse** günleri ne güzel geçer.)

Aya beg işiḡ iş biliḡlike bir / yarağ̄lıḡköni tüz **yorı**ğlık̄a bir (1759)
(Ey bey, işi iş bilene ver; yararlı olana doğru düzgün **hareket edene** ver.)

Begi eğgü bolsa yorıkı köni / takı artukı eğgü **yorigay** kılı (2114)
(Beyi iyi ve tavrı doğru olsa, kulu da artık iyi **hareket** edecektir.)

Kalı başgüka bulmasa sen yarı / yalavaç idip sen bar illeş **yori** (2362)
(Eğer baskın yapmak için fırsat bulamazsan; elçi gönderip barış yap, git bu şekilde **hareket et.**)

Yağı teprese sen udu tepregil / ite uđ adakın **yori** turmağil (2387)
(Düşman kımıldanırsa, sen de ona uygun bir şekilde davran; durma, onlara ayağını uydur, hazırlıklı bir şekilde **hareket et.**)

Köni kayda bolsa kutadur küni / tünermez küni er **yorisa** köni (2864)
(Doğru nerede olsa, gününü kutlu hâle getirir; insan doğru **hareket** etse, günü kararmaz.)

Törüçe **yorisa** tapuğ kılssa öz / kirürde çıkarda köni tutsa köz (2869)
(Kendisi kurallara göre **hareket** etse, hizmet etse; girerken çıkarken gözünü doğru tutsa.)

Tirildi bir ança **yorıdı** bu yang / böri toklı birle közı boldı teng (3096)
(Bir müddet bu tarzda **hareket etti**, yaşadı; kurt ile toklu kuzu eşit oldu.)

Yaraşığ **yorısa** kadaş ya adaş / olardım bolur ka kadaşka bile (3213)
(Akraba veya arkadaşlar birbirlerine uygun **hareket etse**; onlardan da akrabalıklar olur.)

Negü teg yaraşur sanga ya manga / törü bilmese öz **yorısa** anga (4008)
(Kendimiz töre bilmesek, **hareket** etsek; o şekilde, nasıl yakışır sana veya bana.)

Neçe me yakın tutsa begler sini / özünğni unıtma **yorigil** köni (4094)
(Beyler seni ne kadar yakın tutsa da; özünü unutma, doğru **hareket et.**)

Ağılıkka kılssa ağıçı sini / bütün çın bolup sen **yorigil** köni (4145)
(Hazineye seni hazinedar yapsa; gerçekten doğru olup, sen doğru **hareket et.**)

Munı ma sanga emdi öğretgü ol / negü teg **yorigu** anı bilgü ol (4166)
(Şimdi bunu da sana öğretmeliyim; nasıl **hareket etmen** gerektiğini bilmelisin.)

Katığlan sen emdi ay könglüm küni / kişig tepsemegil **yorigil** köni (4252)
(Ey gönlümün güneşi, sen şimdi insanları kıskanma, doğru **hareket et**, bunun için çabala.)

İdi yakşı aymış biliglig karı / biligligke aytıp işing kıl **yori** (4387)
(Bilgili ihtiyar çok güzel söylemiş; bilgiliye sorup yap işini, öyle **hareket et.**)

Asığyasta yinçe bolur kılkları / katılssa munı ked küdezip **yori** (4433)
(Kâr ve zarar konusunda hassas olur tavırları; onlara katılırsan, bunu gözeterek **hareket et.**)

At eğgü tilese özüng ay urı / ümeg arkışığ eğgü tutğil **yori** (4437)
(Ey yiğit, iyi ad kazanmak istersen; yolculara ve kervanlara iyi davran, öyle **hareket et.**)

Turkish Studies

Törüsüzlük ol bu törüçe **yorı** / törüsüz kişiler kişike k̄orı (4603)
(Bu töre bilmezliktir, töreye göre **hareket et**; töre bilmez kişiler insana zarar verir.)

Bu kün keldi devlet tilekçe **yorır** / inanma angar sen yana terk barır (4825)
(Bu gün sana devlet geldi, senin dilediğin gibi **hareket eder**; sen ona inanma, o yine çabucak gider.)

Sanga tegdi emdi bu beglik k̄urı / uzun k̄alḡu ermez iş itnip **yorı** (5139)
(Şimdi bu beylik sırası sana geldi; uzun kalmayacaktır, işlerini ona göre düzenleyip **hareket et**.)

Özüng yüdti munça buđun yükleri / oduḡtur usal bolma sak̄nu **yorı** (5163)
(Bunca halkın yüklerini yükledin; uyanık ol, gafil olma, düşünerek **hareket et**.)

Baḡırsak̄bolun barça yalnḡuk̄öze / kişi yası k̄olma **yorı**ma aza (5262)
(Bütün insanlara merhametli ol, insanların zararını isteme, şaşırmış biçimde **hareket etme**.)

Bu künke yarın bar ayıtḡu k̄üni / yarınka sak̄nsa **yorıḡıl** köni (5309)
(Bugün için yarın bir sorgu günü var; yarını düşünerek doğru **hareket et**.)

İsizke katılma **yorıḡıl** köni / köni egri birle k̄üni tar k̄üni (5510)
(Kötüye katılma, doğru **hareket et**; eğri ile birlikte olan doğrunun günü, darlık günüdür.)

Yana aydı ilig ay ögdilmişe / sak̄ınç k̄adḡu birle **yorı**ma buşa (6252)
(Hükümdar yine söyledi: Ey Ögdülmüş, endişe ve kaygıyla öfkelenerek **hareket etme**.)

Olar bardı k̄aldım bularnı bile men / negü teg **yorı**yı ne k̄ilk̄ın yarayı (6597)
(Onlar gitti, ben bunlarla birlikte kaldım; nasıl **hareket edeyim**, onlara uygun bir şekilde nasıl davranayım.)

2.1.4. Haydi

Metinde 24 yerde tespit edilen “yorı-” fiili ise, emir kipinin 2. teklik şahsıyla çekimlenmiş biçimde, bir isteklendirme ve çabukluk belirtme amacıyla Türkiye Türkçesinde kullanılan *haydi* kelimesinin kullanımına benzer şekilde kullanılmıştır. Bir edat gibi kullanılan bu “yorı” fiili ile bazen “git” anlamındaki “bar” kelimesinin “yorı bar”, “haydi git” şeklinde ve “dön” anlamındaki “yanḡıl” kelimesinin “yorı yanḡıl”, “haydi dön” şeklinde kullanıldığı da görülür:

Yorı ay biligsiz izingni ota / biligsiz otın sen ay bilge k̄uta (158)
(**Haydi** ey biligsiz, hastalığımı tedavi et; ey kutlu bilge, bilgisizliğin ilacını sen söyle.)

Biligsiz k̄araḡu turur belḡülüg / **yorı** ay biligsiz bilig al ülüg (179)
(Bilgisiz kördür, kesinlikle; **haydi** ey biligsiz, bilgiden hissene al.)

Kalı edḡü bolmak̄tilese özüng / **yorı** edḡülük k̄ıl kesildi sözüng (227)
(Eğer kendin iyi olmak istersen; **haydi** iyilik yap, söz bitti.)

Turkish Studies

Kişi körkü söz ol bu söz ök telim / **yori** edğü sözlüg kişig ög tilim (272)
(İnsanın güzelliği sözündedir, bu söz de türlü türüdür; **haydi** dilim, iyi sözlü kişiyi öv.)

Yori edğülük kıl ay edğü kişi / itiglig bolur tutçı edğü işi (345)
(Ey iyi insan, **haydi** iyilik yap; iyinin işi her zaman düzgün olur.)

Yori bar biliş emdi hacip bile / tileking negü erse andın tile (512)
(**Haydi** şimdi git, hacip ile tanış; dileğin neyse ondan dile.)

Yori bar okıgıl anı sen manga / tapuğka köründür ay ersig tonga (573)
(Ey mert yiğit, **haydi** git, sen onu bana çağır, huzuruma getir.)

Kalı bu tü ni met kalırka yime / özüng yıglar erse **yori** yıglama (1235)
(Eğer bu çeşitli nimetler hep geride kalacağı için sen ağlıyorsan, **haydi** ağlama.)

Yori uğatanma kişilik kıla / kişike kişi bol kişilik bile (1599)
(**Haydi** sığır diye adlandırılma, insanlara insanlık yaparak insanlıkla insan ol.)

Yori yılki bolma bilig bil ukuş / bilig birle sözle yorıkı tut tilig (1846)
(**Haydi** hayvan olma bilgi bil, akıl ve bilgi ile söz söyle, dilini akıcı tut.)

İsiz kayda bolsa isizler bile / ay edğü **yori** sen iş edğü tile (2248)
(Kötülük nerede olsa, kötüler birliktedir; **haydi** ey iyi, sen iyi arkadaş dile.)

Örüng kuş kutı teg bu erdem kutı / **yori** kuş atağıl sen erdem atı (3011)
(Bu erdem kutu, ak kuş kutu gibidir; **haydi**, sen erdem adını kuş adıyla adlandır.)

Sini alğalı keldim andın turup / kingeş bu **yori** bargıl emdi kopup (3498)
(Oradan kalkıp seni almak için geldim; görüşüm şudur, **haydi** şimdi kalkıp gidelim.)

Yori iki ajun idisin tile / nerek dünya ukbi ikiğün bile (4742)
(**Haydi** iki dünya sahibini dile; dünya ve ahiret, ikisine de ne gerek var.)

Yori kel kirelim manga ay sözüng / nelük evre keldi yana bu özüng (4975)
(**Haydi** gel girelim benim olduğu yere, söyle sözünü; sen niçin tekrar dönüp geldin.)

Yori yanğıl emdi iligke sözüm / tegürgil kelür tip munu bu özüm (5002)
(**Haydi** şimdi dön, kendisi gelir deyip hükümdara bunu, sözümü ulaştır.)

Yori bargıl emdi sen evde küdez / sanga kelge men anda yatma sen az (5005)
(**Haydi** sen şimdi git, evde bekle; ben sana geleceğim, o zaman sen biraz yatma.)

Erej edğü kolsa **yori** edğü bol / öküş ni met içre yori mengü bol (5237)
(Huzur ve iyilik istersen, **haydi** iyi ol; çok nimet içinde yaşa, ebedi ol.)

Yori edğülük kıl ekin edğülüg / sanga edğü bolğay açu mengülük (5249)
(**Haydi** iyilik yap, kendin için iyilik ek; sana ebedî olarak iyilik gelecek.)

Turkish Studies

Ay k̄aznak̄uruġlı ajun begleri / özüngde kidin k̄od̄ma k̄aznak̄yori (5294)
(Ey hazine toplayan dünya beyleri; **haydi**, kendinizden sonra hazine bırakmayın.)

Kalıkta uçūġlı k̄ara k̄uṣ⁵ yori / seningdin keçūmez aya kök bōri (5378)
(Havada uçan kara kuş, **haydi**; ey boz kurt senden kurtulamazlar.)

Yori yanġil emdi yana ev̄ke bar / sakınç kadġu birle köngül kılma tar (6183)
(**Haydi** şimdi dön, tekrar evine git; endişe ve kaygıyla gönlünü dar kılma.)

Sözin kesti odġurmuş aydı k̄adaṣ / yori bar esen tur közün tökme yaṣ (6195)
(**Haydi** git, sağ ol, gözünden yaş dökme dedi, Odgurmuş sözünü bitirdi.)

Yori bar meningdin yime ök ayıt / negü ol iġin kör me könglin avıt (6282)
(**Haydi** git, benden de bahset; hastalığı nasıldır, gör, gönlünü avut.)

2.1.5. Gezip Dolaşmak

Metnin 20 yerinde “yori-” fiilinin, içinde geçtiği beyitin diğer beyitlerle ilişkisi de dikkate alındığında, *gezip dolaşmak*, belirli bir amaç olmaksızın yürümek, ortada dolanmak anlamını karşılayacak biçimde kullanıldığı görülmüştür:

Köngülün çıkarsa ayada urup / yorisa uyadmasa yalnguk̄körüp (864)
(Gönlünü çıkarıp avucuna koyup, insanların görmesinden mahcup olmadan **gezip dolaşsa**.)

Yoriġli bu yalnguk̄id̄i ök öküṣ / köni çın bütün er manga keḍküṣüṣ (868)
(**Gezip dolaşan** insan pek çoktur; benim için gerçekten çok değerli olan, doğru dürüst bir insandır.)

Ne mungluġturur körse yalnguk̄özi / yorırda yatar eti k̄eslür sözi (1528)
(İnsan kendini görse, ne acizdir; **gezip dolaşırken** bedeni yere serilir, sözü kesilir.)

Kayudın kelür erki k̄anç̄a barır / k̄ayuda turur erki k̄ayda yorır (1529)
(Nereden gelir, nereye gider ki; nerede durur, nerede **gezip dolaşır** ki.)

Ara bir ıçar kör yorır belgüsüz / ara köz körürde bolur belgüsüz (1532)
(Arada bir belirtisiz bir şekilde **gezip dolaşır**; bazen göz önüdeyken kaybolur.)

Bu boḍsın yoriġli k̄ara baş k̄alın / kiṣi tip inanġu kiṣi yok̄bilin (1618)
(Bu boylu boslu **gezip dolaşan** hizmetçiler kalabalıktır; insan deyip güvenilebilecek birisi yoktur, anla.)

Yoriġli körür men yaraġlısı yok̄ / yaraġlı bulunsa yoriġlısı yok̄ (1621)
(**Gezip dolaşanları** görürüm yararlısı yok, yararlısı olsa gezip dolaştığı yok.)

⁵ Tezcan, “kara kuş”un “kuzukapan kartal” anlamında kullanıldığını belirtir. Bunun için bk. (Tezcan: 1981: 76).

Yorıġlı körür men yaraġlısı yok / yaraġlı bulunsa **yorıġlısı** yok (1621)
(Gezip dolaşanları görürüm yararlısı yok, yararlısı olsa **gezip dolaştığı** yok.)

Kalın bodı kara baş **yorıġlı** telim / telimde tilese tusuġlısı yok (1622)
(Boylu boslu hizmetçi olarak **gezip dolaşan** kalabalık çoktur; bu çokluk içinde, dilediğimde bir yararlısı bulunmaz.)

İrig tapnuru kim baġırsak seve / tapınmaz kayusu **yorıġlı** ya va (2543)
(Kim sadakatle, severek gayretli bir şekilde hizmet ediyor; boş yere **gezip dolaşanların** kimisi hizmet etmez.)

Süçig içme boşlaġ **yorıma** ya va / yaraġsız ya vuz işte kaçġıl i ve (4061)
(İçki içme, amaçsızca boş yere **gezip dolaşma**; yararsız ve kötü işten hemen uzaklaş.)

Adakın **yorıġlı** ay kılki tüzün / ödi bolmaġınça körünme özün (4124)
(Ayağıyla **gezip dolaşan** ey düzgün yaratılışlı, zamanı gelmeyince görünme.)

Tükel zengi yüzi urundı kalık / uçar tındı kodtı **yorıġlı** yorık (4886)
(Gökyüzü tam bir zenci yüzüne döndü; uçanlar kondu, **gezip dolaşanlar** durdu.)

Kapıda kalın baş yumıttı **yorır** / tusulur kişi yok manga ay bilir (5097)
(Kapıda çok insan toplandı, **gezip dolaşır**; ey bilir, bana faydası dokunur bir kişi yoktur.)

Kişi tip **yorıġlı** telim bar sanı / kişiye tusulġu tilese kani (5099)
(İnsan diye **gezip dolaşan** çok var; insana faydalı olacak birisini dilesen, hani.)

Yazı taġ yirig tut **yorır** koy sürüg / ya kul küng tapuġçı ay kılki örüg (5371)
(Ey sakın yaratılışlı, koyun sürüsü ova ve daġlık yerleri kaplamış olarak **gezip dolaşır**, ya kul, cariye ve hizmetkârlar.)

Ya kuzda **yorıġlı** kalın köp kutuz / ya tüzde yorıġlı uđ ingek öküz (5372)
(Ya kuzeyde **gezip dolaşan** kalabalık sığırlar; ya düzde **gezip dolaşan** sığır, inek, öküz.)

Ya kuzda yorıġlı kalın köp kutuz / ya tüzde **yorıġlı** uđ ingek öküz (5372)
(Ya kuzeyde **gezip dolaşan** kalabalık sığırlar; ya düzde **gezip dolaşan** sığır, inek, öküz.)

Kayada **yorıġlı** bu imġa teke / kutulmaz seningdin ay ersig böke (5373)
(Kayada **gezip dolaşan** daġ keçisi geyik; kurtulamaz senden, ey yiġit pehlivan.)

Bu bodı sin **yorıġlı** kişi erse barça / firişte mü erdi olar ne bileyi (6596)
(Bu boylu boslu **gezip dolaşanlar** hep insan ise, melek miydi onlar ne bileyim.)

2.1.6. Gitmek

“yori-” fiili metinde 16 yerde, *gitmek* anlamını verir durumdadır. Aslında “git-” kavramını metinde daha çok “bar-” fiili karşılasa da, “yori-” fiilinin de bu anlamı verecek tarzda kullanımları söz konusudur:

Yana aydı hācip sen emdi **yorı** / sevīnçin tirilgil badıng kūt kūrı (553)
(Hacip tekrar, sen şimdi **git**, sevinçle yaşa, kut kuşağını bağladın, dedi.)

Akār suv̄york̄til bu kūt turmadı / ajun teziginürler **yorıp** tınmadı (669)
(Akar su, akıcı dil, bu kut, durmadan dinlenmeden **gidip** dünyayı dolanırlar.)

Kadaşing yok̄erse **yorı** tut adaş / adaş ed̄gü bolsa bu boldı k̄adaş (3174)
(Akraban yoksa, **git** arkadaş bul; arkadaş iyi olsa, akraba gibi olur.)

K̄ayuda tilese **yorı** ed̄gü bol / tüpi aşlı k̄olma özüng ed̄gü k̄ol (3507)
(Nereye dilersen **git**, iyi ol; soyluluğu ve asaleti isteme, kendin için iyilik iste.)

Kişi ed̄güsü kör unıtmaz özin / k̄ayuda **yorısa** tiler ed̄gü yol (3508)
(İnsanın iyisi özünü unutmaz; nereye **gitse**, iyi yol ister.)

Sen ed̄gü k̄ılınç tut isiz bolmağ̄ıl / k̄ayuda tilese **yorı** k̄ork̄mağ̄ıl (3511)
(Sen iyi davranışlı ol, kötü olma; nereye dilersen **git**, korkma.)

Yorığlı kişi yolda itmez ev̄in / köçügli kişi ev̄de k̄odmaz nengin (3560)
(**Gidecek** kişi evini yolda yapmaz; göçecek kişi evde eşyasını bırakmaz.)

Yana aydı od̄gürmiş emdi **yorı** / yana evre kelme ay ersig urı (3832)
(Tekrar söyledi Odgurmış, şimdi **git**, tekrar eve gelme, ey mert yiğit.)

Toğardın batark̄a **yorıp** teziginür / tilemiş tileking sanga keldürür (4423)
(Doğudan batıya **gidip**, dönerler; istediklerini sana getirirler.)

Sanga ma öküş tegdi emgek **yorıp** / tilin sözleding hem yügürdüng arıp (4923)
(Sana da çok zahmet oldu, **gidip** dilinle söyledin, hem koşturup yoruldun.)

Ajun teziginür ilde arkış **yorıp** / ağı çuz tiying kiş alır sen tirip (5367)
(Memleketteki kervan **gidip** dünyayı dolanır; sen ipekli ve sırmalı kumaşlar, sincap ve samur kürkleri toplayıp alırsın.)

Köçügli kişi itmez ordu saray / **yorı**ğlı kişi yolda k̄almaz yıl ay (6113)
(Göçecek kişi saraylar kurmaz, **gidecek** kişi yolda aylar yıllarca durmaz.)

Yana aydı od̄gürmiş emdi **yorı** / mening k̄ad̄gümü sen yime ay urı (6188)
(Tekrar söyledi Odgurmış, şimdi **git**; benim kaygım seni üzmesin, ey yiğit.)

Yorığlı bulut teg yigitlikni ıdtım / tüpi yil keçer teg tiriglik tükettim (6521)
(**Giden** bulut gibi gençliğimi geçirdim; fırtına geçer gibi ömrümü tükettim.)

Biliglik kişeldi turup yügrümez / biligsiz **yorır** kör tilekin süre (6614)
(Bilgili kösteklendi, kalkıp koşamaz; bak, bilgisiz dileğinin peşinde **gider**.)

Turkish Studies

Ay bilge kişelding biligsiz **yorır** / Biligsiz kişelse kişenin bura (6615)
(Ey bilge, sen kösteklendin, biligsiz **gider**; biligsiz kösteklense, sen onun kösteğini sıkılaştır.)

2.1.7. Konuşulmak

Metinde “yori-” fiili 7 yerde, iki kişi arasında karşılıklı söz söylemek veya ikiden fazla kişinin kendi aralarında söz söylemesi, *konusulmak* anlamında kullanılmıştır:

İlig aydı uktum bu sözler ögün / idi edgü sözler **yorıdı** bu kün (2265)
(Bu sözleri iyice anladım, dedi hükümdar; çok iyi sözler **konusuldu** bu gün.)

Buđun tillerinde negü söz **yorır** / söküşmü telimrek ya ögdi kelir (3100)
(Halkın dilinde ne gibi sözler **konusulur**; sövenler mi daha çoktur yoksa övenler mi.)

Takı ma negü söz **yorımış** alın / kadaşım eşitti ötüngey tilin (3810)
(Başka ne gibi söz **konusulmuşsa**, kardeşim işitti ve diliyle arz edecektir.)

Negü söz **yorıdı** ne boldı işing / tileking ne boldı kelürmü işing (3843)
(Ne gibi söz **konusuldu**, ne oldu işin; dileğin ne oldu, arkadaşın gelir mi?)

Ayur söz **yorıdı** neçe türlügün / ol aydı men aydım ukuşun ögün (3850)
(Kaç türlü söz **konusuldu**, anlattı; akıllıca ve anlayış içerisinde o söyledi, ben söyledim.)

Yanut birdi ögdülmiş aydı sözi / negü teg **yorımış** sözi tüp tözi (4900)
(Ögdülmiş cevap verdi, sözünü söyledi; asıl konu üzerine neler **konusulmuş**.)

İkigün arala **yorımış** sözüg / ötündi iligke k̄amuḡ tüp tözüg (4901)
(İkisi arasında **konusulmuş** sözleri, asıl şekliyle hükümdara arz etti.)

2.1.8. Uğraşmak

Kutadgu Bilig metninin 5 yerinde “yori-” fiili, çalışıp çabalamak, *uğraşmak* anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır:

Kamuḡ teprenigli asıḡka **yorır** / asıḡ bolmasa avçı evde k̄arır (3004)
(Bütün çabalayanlar kazanç için **uğraşır**; kazanç olmasa avcı evde yaşlanır.)

Tilekke barur erse yalnguḡ **yorır** / bulur ol tilekin bu k̄almaz arıp (3703)
(İnsan **uğraşır** dileği için giderse, yorulup kalmaz, o dileğini bulur.)

Kişi öz tilekin **yorısa** barıp / tegir terk tilekke bu k̄almaz arıp (5042)
(İnsan kendi isteğiyle gidip **uğraşsa**, yorulup kalmaz, çabucak dileğine ulaşır.)

Tapuḡda **yoriḡlı** umınçka yorır / tapuḡçı umınç kesse turmaz barır (5514)
(Hizmette **uğraşan** beklenti içinde olur; hizmetkâr ümidini kesse, durmaz gider.)

Kanı bir k̄onilik k̄ılıḡlı k̄anı / k̄anı tengrilik iş **yoriḡlı** k̄anı (6479)
(Hani bir doğrulukla davranan hani; hani Allah rızası için bir işle **uğraşan** hani?)

2.1.9. Dönmek (Yörüngesinde)

Metinde 4 yerde geçen “yori-” fiili ise, gezegenlerin hareketini ifade etmek için kullanılmıştır. Her gezegenin hareketi bir yörünge dâhilinde olduğu için bu kullanımlardaki “yori-” fiili, *dönmek (yörüngesinde)* anlamına gelmektedir:

Bularda eng üstün sekentir **yorır** / iki yıl sekiz ay bir eṽde k̄alır (131)
(Bunlardan en üstte zuhal (satürn) **döner**; bir burçta iki yıl sekiz ay kalır.)

Üçüncü kürüd keldi köksün **yorır** / k̄ayuka bu bak̄sa yaşarmış k̄urır (133)
(Üçüncü olarak merih (mars) geldi, gazapla **döner**; bu nereye baksa, yeşermiş olan kurur.)

Bularda eng altın bu yalçık̄**yorır** / yaşık̄birle utru bak̄ışsa tolır (137)
(Bunlardan en altta bu ay **döner**; güneş ile karşı karşıya gelse, dolunay olur.)

Kozı yazk̄ı yıldız basa uḍkelir / erentir k̄uçık̄birle sançu **yorır** (139)
(Hamel (koç burcu) bahar yıldızıdır, sonra sevr (boğa burcu) gelir; cevzâ (ikizler burcu), seretân (yengeç burcu) ile dürtüşerek **döner**.)

2.1.10. Bulunmak

“yori-” fiilinin 4 yerdeki kullanımı, *bulunmak*, var olmak anlamını karşılamaktadır:

Erej k̄olsa emgek tutaşı barır / sevinç k̄olsa k̄adḡu tutaşı **yorır** (434)
(Huzur istersen zahmet her zaman onunla gelir; sevinç istersen kaygı her zaman onunla **bulunur**.)

Kiçig k̄ur uluḡlar ara kirmese / yırak̄taş **yorıḡlı** yak̄ın yortmasa (2587)
(Küçük derecede olanlar büyükler arasına girmese; uzakta ve dışarda **bulunanlar** yakınlaşmasalar.)

Manga tegse emgek erej me tegir / erej birle emgek yanaşu **yorır** (3140)
(Bana zahmet ulaşsa huzur da ulaşır; huzur ile zahmet yanyana **bulunur**.)

Yanut birdi ögdülmiş aydı ay can / tirig bolsa yalngu**yorır** ig toḡan (5978)
(Ögdülmiş cevap verdi, ey can dedi, insan yaşadığı müddetçe hastalıklar **bulunur**.)

2.1.11. Devam Etmek

Metinde 3 yerde “yori-” fiilinin, beyitler arası ilişkiler ve anlam bütünlüğüne bağlı olarak, belirli bir şekilde bir durumu sürdürmek, *devam etmek*, anlamına gelecek biçimde kullanıldığı görülmüştür:

Bir ança **yorıdı** sınıdı ilig / k̄amuḡdın tükel buldı bulmuş erig (764)
(Hükümdar bir müddet **devam etti**, sınıdı; bulduğu kişiyi herkesten daha mükemmel buldu.)

Yorıdı bir ança bu ögdülmiş / irildi sakınç k̄adḡu birle bışa (5629)
(Bu Ögdülmiş bir müddet böyle **devam etti**; endişe ve kaygı içinde olgunlaşarak kendi kendini yordu.)

Namaz ruza birle **yori**ğlı kişi / münafik̄atandı ay ilçi başı (6456)
(Namaz ve oruca **devam eden** kişi, münafik diye adlandırıldı, ey devlet adamı.)

2.1.12. Vakit Geçirmek

"yori-" fiilinin metinde 3 yerde kullanılan şekli ise, bir amaç olmaksızın zaman harcamak, *vakit geçirmek* anlamındadır:

Negüke **yorır** men bu yirde kuruğ/ iligke barayın kılayın tapuğ (467)
(Bu yerde boş bir şekilde niçin **vakit geçiriyorum**; hükümdara varayım, hizmet kılayım.)

Bu ay toldı ança **yorıdı** bu yang / ğariblık̄sakinçi sarığkıldı eng (498)
(Bu Aytoldı bir müddet bu şekilde **vakit geçirdi**; gariplik düşüncesi benzini sararttı.)

Bilig bil ukuş uk**yorıma** yaṽa / ödi kelse edğü birür ol küni (3014)
(Bilgi edin, anlayışlı ol, boş yere **vakit geçirme**; zamanı geldiğinde o sana iyilik verir.)

2.1.13. Gerçekleşmek

Metnin 3 yerinde geçen "yori-" fiili ise, *gerçekleşmek* anlamıyla ifade edilebilecek şekilde kullanılmıştır:

Yükümni yüder sen tilek iş **yorır** / mini tındurur sen sanga yük tegir (1876)
(Yükümü yükleniyorsun dilek ve işler **gerçekleşiyor**; sana yük biniyor beni rahat ettiriyorsun.)

Yülüg bolsa kaşığbolur ol vezir / vezir bolsa kaşığişi ked**yorır** (2217)
(Saçı sakalı düzgün olsa, heybetli olur o vezir; vezir heybetli olsa işleri daha kolay **gerçekleşir**.)

İl itgü buḁun süzgü aşnu turup / bu iç taş **yori**ğlı yarağın körüp (5495)
(İlk önce memleket düzene girmeli, fesat temizlenmeli; içte ve dışta **gerçekleşen** olayların durumu dikkate alınıp.)

2.1.14. Anılmak

Kutadgu Bilig metninde 3 yerde bulunan "yori-" fiili, *anılmak*, herkes tarafından duyulup bilinip söylenmek, hatırlanmak anlamına gelmektedir:

İki türlüg at ol bu tilde **yorır** / bir edğü bir isiz ajunda kalır (238)
(İki türlü ad bu dilde **anılır**; bir iyi, bir kötü dünyada kalır.)

Kiming erdemi bolsa atı **yorır** / kalı bolmasa erdem atsız kārır (2645)
(Kimin erdemi olsa adı **anılır**; eğer erdemi olmasa adı duyulmadan yaşlanır.)

Ölügli kişike negü bar adın / meger edğü atı **yorısa** kidin (3026)
(Ölen insan için ne var başka; kendisinden sonra iyi adı **anılmasa**.)

2.1.15. Söylenmek

Metinde yine 3 yerde geçen “yori-” fiili, *söylenmek*, ifade edilmek, dile getirilmek anlamını karşılamaktadır. Bu anlam “karşılıklı bir konuşma” anlamı değil, üçüncü bir şahıs tarafından “ifade etme” anlamı içermektedir. Bu yüzden bunlarda, “yori-” fiilinin kullanımından kaynaklanan bir edilgenlik söz konusudur:

Nelük tilde körksüz **yorır** bu sözüng / nelük könglüngi artatur sen özüng (1082)
(Niçin dilinde bu sözüng, güzel olmayan şekilde **söylenir**; niçin iç huzurunu bozuyorsun?)

Tilingde **yorımasu** begler sözi / meger edgölükte adın ay kızı (1314)
(Beyler sözü dilinde **söylenmesin**; meğerki iyilikten başka, ey kuzu.)

Singimlig bolur ol tili uz kişi / sözi uz **yorısa** yarar er işi (2661)
(Dili usta kişinin sözü ustaca **söylense**, her işi başarır ve kabul görür.)

Kimi seṽse ermiş köngül arzulap / tilin sözde atı **yorır** söz ulap (3478)
(Gönül arzulayıp kimi sevmişse; diliyle her sözde adı **söylenir**, söz bağlanıp.)

2.1.16. Girmek

2 yerde kullanılan “yori-” fiili metinde, *girmek*, içine dâhil olmak anlamını ifade etmektedir:

Er ol er turur kör kişiler ara / **yorıp** til küdezse bu bulsa töre (3425)
(Bak, yiğit o insandır ki, insanlar arasına **girip** dilini gözetse ve başköşeye geçse.)

Bu kün bu özüm kend uluşka kirip / katılgu karılgu buḍunka **yorıp** (4316)
(Bugün kasaba ve şehre gidip, halkın içine **girip** onlara katılıp, karışmalıyım.)

2.1.17. Yönelmek

Sadece bir yerde metinde geçen “yori-” fiili ise, *yönelmek* anlamını verecek durumdadır:

Kayu işke arzu **yorısa** tilek / adakursa buldı ol arzu yülek (3324)
(Hangi işe arzu ve dilek **yönelse**, adım atsa, o arzu bir destektir bulur.)

2.1.18. Düşünmek

Yine sadece bir yerde metinde “yori-” fiili, *düşünmek* anlamına gelmektedir:

Eng aşnu sanga men tuşayın barıp / neteg kılgu andın kılalım **yorıp** (5006)
(İlk önce ben sana geleyim, buluşalım; ne yapılacağını **düşünüp**, sonra yapalım.)

2.1.19. Zaman Geçmek

Metinde bir yerde de “yori-” fiili, *zaman geçmek* anlamıyla kullanılmıştır:

Yorıdı bir ança bu yanglıg kutun / tüzüldi ili buḍnı barça bütün (1042)
(Bu tarzda kutlulukla bir müddet **zaman geçti**; bütün memleketi ve halkı tam olarak düzeldi.)

2.1.20. Geçinmek

Bir yerde kullanılan “yori-” fiili de, *geçinmek*, uzlaşıp anlaşılıp uyum içinde bulunmak anlamındadır:

Uluḡluḡtapayın tise sen özün / er at birle yakşı **yori** ay tüzün (4172)
(Büyüklüğüne göre davranılmasını istersen; hizmetkârlar ile iyi **geçin**, ey asil insan.)

2.1.21. Yayılmak

Sadece metinde bir yerde bulunan “yori-” fiilinin bir kullanımı ise, *yayılmak*, herkesi kapsamak, teşmil etmek anlamındadır:

Ne kutluḡbolur öd̄budunḡa küni / begi edḡü bolsa **yorısa** köni (455)
(Ne kutlu olur zaman ve halkın günleri; beyi iyi olsa, adalet **yayıl**sa.)

2.1.22. Saldırmak

“yori-” fiilinin metinde, *saldırmak*, üzerine yürümek ya da galebe çalmak şeklinde anlamlandırılabilir bir kullanımı da vardır:

Bu satḡaḡbasınçak̄üçün edḡüni / isizler **yorıp** kör yarutmaz küni (911)
(İyiler karşısında düşkün ve zayıf oldukları için; kötüler **saldırıp** iyilerin güneş aydınlığını engellemeye çalışırlar.)

2.1.23. Sefer Yapmak

Metinde “yori-” fiilinin bir kullanımı da, *sefer yapmak* veya asker sevk etmek anlamına gelebilecek şekildedir:

Kanı ol toḡardın batark̄a tegi / **yorıp** il tutuḡlı bu dünya begi (4714)
(Hani o doğudan batıya kadar **sefer yapıp** memleketler ele geçiren bu dünya beyi.)

2.1.24. İlişki Kurmak

Bir ilgiyi, karşılıklı bir münasebeti ifade edecek tarzda *ilişki kurmak* anlamıyla da “yori-” fiili metinde bir yerde kullanılmıştır:

Negü teg **yorıḡu** olarning bile / mumı ma ayu bir manga söz ula (4317)
(Onlarla nasıl **ilişki kurmalıyım**, bunu da bana söyleyiver, sözüne ekleyerek.)

2.1.25. Yer Bulmak

Metinde yine sadece bir yerde kullanılan “yori-” fiili, *yer bulmak*, bir şekilde bir yere yerleşmek anlamını ifade edecek tarzdadır:

Tanıḡlı kişike tanuḡol bitig / tanuḡbolsa hile **yorımaz** itig (3892)
(İnanmayan insan için mektup tanıktır; tanık olsa hile ve düzen **yer bulamaz**.)

2.1.26. Değer Verilmek

“yori-” fiilinin metindeki bir kullanımı da, *değer verilmek*, itibar edilmek, dikkate alınmak, etki etmek anlamına gelmektedir:

Tilep bulmaḡu neng tilese yaḡuz / **yorımaḡu** söz sözlese sen uçuz (3828)
(İsteyip elde edemeyeceğin şeyi istemek kötüdür; **değer verilmeyecek** söz söyleyen kıymetsizdir.)

2.1.27. Yazmak

Metinde *yazmak* anlamıyla da bir yerde geçen “yori-” fiili bulunmaktadır:
 Kiçig oğlanıḡkör ukuşka ulam / yaşı yetmeginçe yorımaz kılam. (293)
 (Küçük çocuğa bak, ona akıl ulaşacaktır; yaşı gelmeyince kalemler onun hakkında bir şey yazmaz.)

2.1.28. Gelmek

Metnin bir beyitinde geçen “yori-” fiili, *gelmek* anlamıyla ifade edilebilecek tarzda kullanılmıştır:

Bu himmet mürüvvet bile barsa çaḡ/ bolur beg tileki **yorır** ötrü aḡ(2125)
 (Bu himmet ve mürüvvet ile ünü yayılsa; beyin her dileği olur, bundan dolayı her av kendi isteğiyle **gelir**.)

2.1.29. Kaynaklanmak

Metinde bir yerde kullanılan “yori-” fiili de, *kaynaklanmak* şeklinde anlamlandırılabilir:
 Bu tengi turuḡlaḡkuz ordu ili / tüp aḡ nesebdin **yorımış** tili (B57)
 (Yaşadığı yer Kuz Ordu memleketi imiş, asil bir soydan **kaynaklanmış**, dili de buna denktir.)

2.2. “yori-” Fiilinin Birleşik Fiil Görünümünde Kullanımları

Birleşik Fiil kavramı üzerine çok farklı görüşler, çok farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (Ercilasun, 1984: 45-48). Yapılan bu çalışmada amaç, birleşik fiil kavramını yeniden tanımlamak ya da yeni bir zemine oturtmak değil, içinde “yori-” fiilinin bulunduğu kelime öbeklerinin karşıladığı anlamları tespit etmeye çalışmaktır.

2.2.1. “İsim+yori-” Biçiminde Olanlar

Kutadgu Bilig’de tespit edilen “isim+yori-” biçiminde bulunanlar içerisinde “yaḡukḡyori-: yaklaşmak” örneği dışında diğerlerinin kullanımında, bir anlamca kaynaşma ya da deyimleşme diyebileceğimiz bir durum da söz konusudur. Bunlar şekil kaynaşması dışında anlamca da değişik yönde bir kayma ve kalıplaşmaya uğrayarak deyim niteliği kazanmışlardır. Buna bağlı olarak geniş anlatım biçimleri ile birleşmenin ötesinde yeni ve değişik bir anlam ifade etmektedirler (Korkmaz, 2003: 153). Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller şekilce, bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler. Ancak onlardan ayrılan yanları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabilirdiği gibi bir ad grubu hâlinde de bulunabilmesi ve işletme ekleri ile genişletilebilmesidir. Böyle bir birleşme şeklinin verdiği esneklik, bu dil birliğini benzetmeler, mecazlı kullanılışlar veya somutlaştırma yolu ile anlam kaymasına elverişli duruma getirmiştir (Korkmaz, 2003: 838). Kutadgu Bilig’de bu türden kullanımlar için, “yori-” fiilinin aşağıdaki beyitlerde geçen şekilleri gösterilebilir:

yołça yori-: davranmak

Bu begler ne **yołça yorısa** kâlı / uş ol beg yorıkı bu kılunung yolu (2113)

(Bu beyler nasıl **davranırsa**; beyin bu davranışı, kulun da yoludur.)

Seningdin yaramaz bu yanglıḡkılık/ ukuşluḡ**yorımaz** bu **yołça yorıkı**(6309)

(Bu türlü bir tavır sana uygun değildir; akıllı birisi, bu tarzda **davranmaz**.)

Bu ol din yolu hem bu dünya yolu / bu **yołça yori** yolda azma ulı (6498)

(Bu din yoludur hem dünya yoludur; bu esaslı yoldan şaşma, buna göre **davran**.)

Turkish Studies

yoluḡyori-: davranmak

Bu yanglıḡkerek beg **yorısa yoluḡ**/ raḡıyyet uş andaḡkerek ay uluḡ(5584)
(Bey bu tarzda **davranmalı**; ey ulu, tebaa da böyle olmalıdır.)

Ne eḡḡü bilig birdi bilgi uluḡ/ bu söz işke tutnup **yori bu yoluḡ**(5171)
(Bilgi ulusu ne iyi bilgi verdi; bu söze göre işine tutunup, **davran**.)

Küvezlik bayattın yıratır kuluḡ/ ukuşluḡ**yorımaz** bu yanglıḡ**yoluḡ**(6373)
(Kibir, kulu Tanrıdan uzaklaştırır; akıllı birisi bu tarzda **davranmaz**.)

izçe yori-: davranmak

Yorık**buzmaḡıl** sen bu **izçe yori** / bu erdi seningde ozakı kırı (5908)
(Sen tavrını bozma, böyle **davran**; senden öncekilerin mertebesi de bu idi.)

yoluḡyori-: çalışmak

Kişi öz tilekin **yorısa yoluḡ**/ angar tegmez emgek ay bilgi uluḡ(3322)
(İnsan kendi isteḡiyle **çalışsa**; ona zahmet deḡmez, ey bilgi ulusu.)

saḡı yori-: nüfuzu artmak

Takı bir tiler neng yime yüz suḡı / hem at ton tiler kör **yorısa saḡı** (5518)
(Birisi hem mal hem şeref ister; hem at ve elbise hem de **nüfuzunun artmasını** ister.)

yaḡuḡyori-: yaklaşmak

Fesad tegre turma **yorıma yaḡuḡ**/ fesad kâyda bolsa uçuzluḡ**anukı**(4414)
(Fesadın etrafında durma, **yaklaşma**; nerede fesat olsa, değersizlik orada hazırır.)

umınçka yori-: beklenti içinde olmak

Tapuḡda yoriḡlı **umınçka yorır** / tapuḡçı umınç kesse turmaz barır (5514)
(Hizmette uğraşan **beklenti içinde olur**; hizmetkâr ümidini kesse, durmaz gider.)

2.2.2. “Fiil+yori-” Biçiminde Olanlar

Kutadgu Bilig’de tespit edilen “fiil+yori-” biçimindekilerde, belirli bir durumda devam etme ve bir süreklilik söz konusudur. Tasvir fiilleri veya tasvirî fiiller diye de adlandırılan bu fiiller, yardımcı fiilin esas fiile kattığı anlam inceliḡi ve iki ayrı fiil şeklinin birleşme biçimine göre, bir oluş ve kılışın belirli bir zaman içinde yapılandırma, bir zamandan beri yapılagelme veya belirli bir durumda kalakalma gibi işlevlerle kullanılmıştır. Süreklilik fiilleri şeklinde de adlandırılan bu birleşik fiiller Türkiye Türkçesinde, “-(y)a” veya “-(y)ıp” zarf-fiil ekleri eklenmiş bir esas fiil üzerine genellikle hareket ve durum gösteren “dur-” fiilinin eklenmesiyle oluşturulur (Korkmaz, 2003: 820-821). Eski Türkçe gibi Eski Anadolu Türkçesinde de daha işlek ve çeşitli olan tasvir fiillerinin bazı türleri, Türkiye Türkçesine uzanan gelişme süreci içinde, gittikçe işlekliliğini kaybederek daha deḡişik bir biçimde süregelmiş, bir sürekliliḡi gösteren “yürü-” ve “yat-” tasvir fiilleri ise belirli bazı anlatımlarda kalmıştır (Korkmaz, 2003: 833). Kutadgu Bilig’de “yori-” fiilinin bu tür kullanımları için aşağıdaki beyitlerde geçen şekiller gösterilebilir:

buza yori-: bozmak

Bor içme fesadın yıraḡtur teze / bu kaç neng **yorır** tutçı beglik **buza** (1434)
(Şarap içme fesattan kaçarak uzaklaş; bu birkaç şey her zaman beyliḡi **bozar**.)

Turkish Studies

Fesad k̄ayda bolsa k̄açar k̄ut teze / fesad çın **yorır** tutçı beglik **buza** (2104)
(Fesat nerede olsa, kut kaçıp gider; fesat gerçekten her zaman beyliği **bozar**.)

keze yorı-: gezedurmak

Elik külmiz oynar çiçekler öze / sıḡun muyḡak̄ağnar **yorır** tip **keze** (79)
(Dağ keçisi, karaca çiçekler üzerinde oynar; yaban sığırı, geyik debelenir **gezedurur**.)

Yorıḡlı bu yalnguk̄bu arzu öze / **yorırlar** tileyü ajunuğ̄**keze** (3735)
(Bu arzu üzerine yaşayan bu insanlar, bu istekleri için dünyayı **gezedururlar**.)

kezip yorı-: gezip durmak

Satıḡçı **yorımadı** erse **kezip** / közün kim körür erdi yinçü tizip (4427)
(Satıcılar **gezip durmasaydılar**; kim bu incileri dizip seyredebilirdi.)

yağa yorı-: yaklaşmak

Yarağ̄sız kişike **yorıma yağa** / yarağ̄sız sanga kelge tutḡa **yağa** (4243)
(Faydasız insanlara **yaklaşma**; yoksa, bu faydasız insanlar sana gelecek, yakını tutacaktır.)

ayıḡlap yorı-: kötüleyip durmak

Münüm bu mini yalnguk̄irsel tiyü / **ayıḡlap yorırlar** kişike ayu (685)
(Kusurum budur, beni insanlar döneke diye diğer insanlara sürekli **kötüleyip dururlar**.)

añıp yorı-: avunup durmak

Sanga emdi **añıp yorır** erdi öz / manga titḡü teg sen adın boldı söz (1083)
(Ben seninle **avunup dururdum**, şimdi sözün değişti, bana karşı koyar gibisin.)

3. SONUÇ

Dil, tek tek kelimelerden oluşan bir yığın değildir. Bu yüzden, kelimeleri tek başına birer iletişim aracı olarak düşünmemek gerekir. Düzenli bir bütünün parçası olarak kelimeler, cümleler içerisinde bulunduğu konuma ve yaptığı göreve göre değerlendirilmelidir. Her kelimeyi, başka kelimelerle arasında bulunun ilişkiler ağı içerisinde değer kazanan bir birim olarak kabul etmek gerekir.

Kutadgu Bilig’de 234 yerde tek başına, 19 yerde de başka kelimelerle birlikte olmak üzere 253 yerde geçen “yorı-” fiilinin, bulunduğu konuma ve yaptığı göreve göre metinde farklı değerler kazanarak farklı anlamlar ifade ettiği görülmüştür. yorı-” fiili tek başına, “yürümek” temel anlamı yanında, metinde geçen sayılarıyla birlikte şu anlamlarda kullanılmıştır: Yaşamak (46), yürümek (42), hareket etmek (34), haydi (24), gezip dolaşmak (20), gitmek (16), konuşulmak (7), uğraşmak (5), dönmek (yörüngesinde) (4), bulunmak (4), devam etmek (3), vakit geçirmek (3), gerçekleşmek (3), anılmak (3), söylenmek (3), girmek (2), söylemek (1), yönelmek (1), düşünmek (1), zaman geçmek (1), geçinmek (1), yayılmak (1), saldırmak (üzerine yürümek) (1), sefer yapmak (asker sevketmek) (1), ilişki kurmak (1), yer bulmak (1), değer verilmek (1), yazmak (1), gelmek (1), kaynaklanmak (1).

Bunlar içerisinde “yorı-” fiili en çok, yaşamak, yürümek, hareket etmek, haydi, gezip dolaşmak ve gitmek anlamlarıyla kullanılmıştır. Dikkat çekici noktalardan birisi, “yorı-” fiilinin “yaşamak” anlamıyla kullanımlarının “yürümek” temel anlamıyla kullanımlarından fazla olmasıdır. Diğer bir nokta ise, emir kipinin 2. teklik şahsıyla çekimlenmiş biçimde metinde geçen “yorı”

Turkish Studies

fiilinin, Türkiye Türkçesindeki kullanımına benzer şekilde “haydi” kelimesinin görevini ve anlamını üstlenecek tarzda kullanılmasıdır.

“yori-” fiilinin “isim+yori-” biçiminde metinde geçen kullanımları, sayılarıyla ve karşıladıkları anlamlarıyla şu şekildedir: yolça yori-: davranmak (3), yoluḡ yori-: davranmak (3), izçe yori-: davranmak (1), yoluḡ yori-: çalışmak (1), saḡ yori-: nüfuzu artmak (1), yaḡuk yori-: yaklaşmak (1), umınçka yori-: beklenti içinde olmak (1).

“yori-” fiilinin “fiil+yori-” biçiminde metinde geçen kullanımları, sayılarıyla ve karşıladıkları anlamlarıyla şu şekildedir: buza yori-: bozmak (2), keze yori-: gezedürmek (2), kezip yori-: gezip durmak (1), yaḡa yori-: yaklaşmak (1), ayıḡlap yori-: kötüleyip durmak (1), aḡnıp yori-: avunup durmak (1).

“yori-” fiili, başka kelimelerle bir araya gelerek en çok “davranmak” anlamını karşılamak amacıyla kullanılmıştır.

Yapılan bu çalışma ve bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar dikkate alınarak, Kutadgu Bilig Dizini’i tekrar hazırlanabilir. Buna bağlı olarak, metnin en doğru şekilde anlaşılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doḡan (1999). **Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)**, Engin Yayınevi, Ankara.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979). **Kutadgu Bilig III (İndeks)**, Haz.: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1994). **Kutadgu Bilig II (Çeviri)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ARAT, Reşit Rahmeti (2007). **Kutadgu Bilig I (Metin)**, TDK Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, At The Clarendon Press, Oxford.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1984). **Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Zeki (2009). “Kutadgu Bilig Hakkında Türkiye’de Yapılan Yayınlar Üzerine Bir Deneme”, Turkish Studies (Hamza Zülfikar Armağanı), Volume 4 Issue 3, s. 1408-1422. (http://www.turkishstudies.net/Makaleler/551165580_kaymazzeki1394.pdf)
- KORKMAZ, Zeynep (2003). **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK Yayınları, Ankara.
- TEZCAN, Semih (1981). “Kutadgu Bilig Dizini Üzerine”, **TTK Belleten**, C. XLV/2, Nisan, S. 178, s. 23-78.